

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

У статті обґрунтовано теоретичні аспекти щодо формування соціально-економічних засад розвитку сільських територій. Обґрунтовано напрями демографічних змін на рівні регіону. Доведено, що необхідне вирішення проблем щодо покращення рівня і якості життя людей на селі з метою нарощування трудового потенціалу сільських територій.

Ключові слова: *сільські території, трудовий потенціал, демографічні зміни, якість життя, соціально-економічний розвиток.*

Актуальність проблеми. Тенденції розвитку економіки будь-якої країни перебувають під безпосереднім впливом існуючої демографічної ситуації, яка погіршується через швидкі темпи зростання рівня смертності у поєднанні з високим рівнем хронічних захворювань. Як наслідок, ринок праці не поповнюється достатньою кількістю працівників з урахуванням галузевих особливостей національної економіки, а саме робітничими професіями. Особливо гостро постає питання на сільських територіях, де у результаті реформування сільськогосподарських підприємств було вивільнено майже третину робітників працездатного віку. При цьому вплив негативних демографічних змін призвів до значного скорочення населення сільських територій, а також погіршилися кваліфікаційні характеристики трудового потенціалу сільських територій, що вплинуло на ефективність діяльності товаровиробників.

Отже, українське село довгий час знаходиться у соціально-економічному кризисі. Тому, на нашу думку, актуальним є вирішення питань щодо покращення рівня і якості життя людей сільської місцевості з метою нарощування трудового потенціалу сільських територій.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми використання трудових ресурсів сільської місцевості та

відновлення трудового потенціалу присвячені наукові роботи вітчизняних вчених, з-поміж яких: О. Булавка, М. Малік, В. Скупий, К. Якуба, Г. Купалова, І. Червен та інші. Незважаючи на масштабність і глибину наукових досліджень, питання щодо відновлення трудового потенціалу сільських територій залишається невирішеним й потребує подальшого вивчення.

Мета роботи. Метою статті є обґрунтування теоретичних аспектів щодо формування соціально-економічних засад розвитку сільських територій, а також обґрунтування напрямів демографічних змін на рівні регіону.

Виклад основного матеріалу. Ефективний механізм регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств, а також аграрного сектора у цілому, де в основу покладено відповідність інтересів соціально-економічного розвитку держави з урахуванням політики євроінтеграції, орієнтації на європейські та світові стандарти розвитку й забезпеченні органічним розвитком у розрізі економічної, правової, політичної, технологічної, технічної, соціальної, культурної, демографічної, екологічної складових, є результативним відображенням економічного розвитку аграрного сектора.

Актуальність пошуку напрямів стимулювання розвитку сільськогосподарських підприємств у системі національної економіки посилюється в умовах необхідності нівелювання впливу фінансової кризи, збереженням існуючих темпів зростання і недопущення зниження життєвого рівня населення.

Таким чином в Україні серед соціально-економічних проблем села, формування та раціонального використання трудового потенціалу сільської місцевості, питання відновлення його природної основи, а саме чисельності сільського населення, є першочерговим. За загального скорочення чисельності трудових ресурсів сільської місцевості, чисельність зайнятого сільського населення з кожним роком має тенденцію до зменшення.

Вважаємо, що основними проявами погіршення соціально-економічного становища сільських територій є погіршення демографічної ситуації сільської місцевості; бідність і високий рівень безробіття; зниження якості життя на селі, а також скорочення соціальної інфраструктури, яка характеризується суттєвим скороченням кількості соціальних об'єктів, магазинів і майже зруйнованою системою громадського транспорту.

Отже, з вище викладеного, зроблено висновок, що соціально-економічний розвиток сільських територій не забезпечує підвищення рівня платоспроможного попиту населення, що стимулює посилення міграційних процесів та скорочення працездатного населення.

Ретроспективна оцінка сільського населення Миколаївської області з 1979 року має сталу тенденцію до скорочення, при цьому співвідношення у зростанні чисельності міського населення не характеризується позитивними факторами зайнятості на території міст. Міграційні процеси є наслідком нереалізованих заходів щодо забезпечення стійкості розвитку сільських територій та майже повною втратою соціальної відповідальності аграрного бізнесу.

Нами на рисунку 1 представлено основні чинники формування і використання трудового потенціалу сільської місцевості, а саме трудовий потенціал у складі економічного. Отже, трудовий потенціал аграрного сектора у складі економічного потенціалу формується під впливом факторів, що за рівнем виникнення і дії класифікуються на загальнодержавні, територіальні, особисті. Таким чином, аналізуючи їх вплив можна обґрунтувати резерви щодо ефективного формування й використання трудового потенціалу аграрного сектора на рівні держави, регіону, галузі, а також розробки і реалізації відповідних заходів.

Враховуючи, що у результаті реформування аграрного сектора селяни є господарями своєї землі та майна, основна маса сільського населення залишається у межах бідності, зростає захворюваність і смертність, загострюється демографічна ситуація у сільській місцевості. Рівень

механізації сільськогосподарського виробництва знизився, у сільській місцевості зростає безробіття, збільшуються площі необроблюваної земельної ділянки, що керується основною причиною такого становища у сфері праці [1].

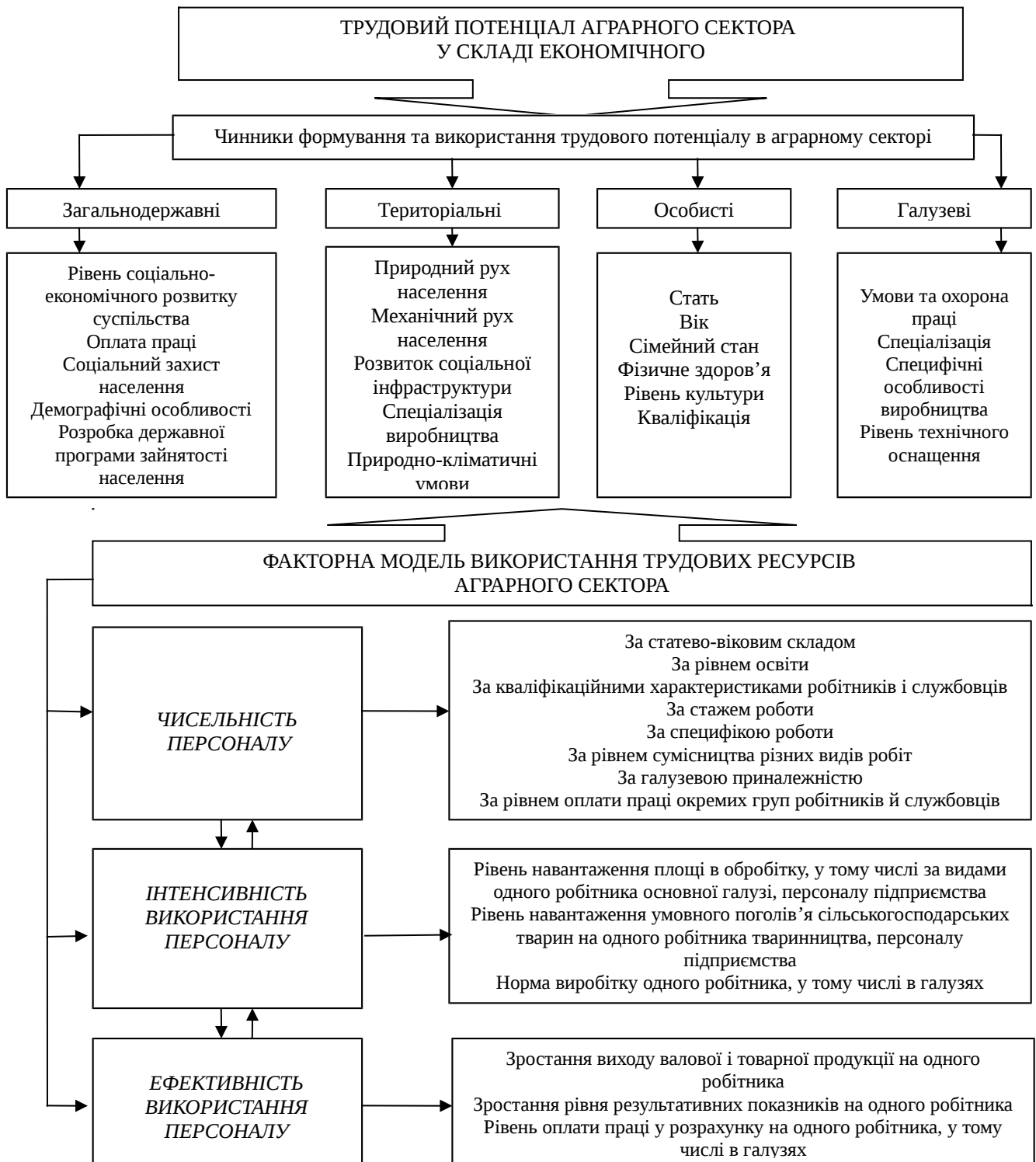

Рисунок 1 — Трудовий потенціал аграрного сектора у складі економічного

Джерело: представлено автором з використанням опрацьованих літературних джерел [1, 2]

Отже, із негативних факторів зменшення населення є трудова міграція, що носить характер демографічної проблеми, розбудова великих міст, соціально невиправдані високі темпи урбанізації, а також адміністративно-територіальні перетворення сільських поселень у міські й звуження процесу природного відтворення селян. На нашу думку демографічні зміни сільського населення залежить від двох основних факторів, а саме, еволюційних і кризових. На існуючі кризові явища в економіці аграрного сектора й суспільному житті у цілому, сільське населення зреагувало інтенсивним спадом народжуваності, передчасною смертністю, що є наслідком бідності населення.

Таким чином, головним завданням з метою формування активної демографічної політики у сільській місцевості й відновлення трудового потенціалу сільськогосподарського виробництва є: збереження і поліпшення здоров'я сільського населення, залучення молоді до трудової діяльності в аграрному виробництві; поліпшення інфраструктури ринку аграрної праці; удосконалення політики формування доходів, як основної економічної передумови відновлення суспільства.

На рисунку 2 представлено складові організаційно-економічного механізму відновлення трудового потенціалу сільських територій, який включає соціальні, демографічні, інформаційні складові, а також економічні й нормативно-правове забезпечення.

Якуба К.І. вважає, що серед напрямів поліпшення трудового і життєвого потенціалів сільського населення основним має бути подолання соціального дисбалансу між містом і селом, що вимагає комплексного, системного підходу до розв'язання конкретних проблем поліпшення умов життєдіяльності селян і поетапності їх реалізації [1].

Це не означає, що розв'язання окремих проблем потрібно здійснювати у певній послідовності. Навпаки, необхідно йти по шляху комплексності, консолідуючи усі елементи поліпшення сільського соціуму селян, а саме: трудових відносин і соціально-побутових умов життя. Первинного і

вторинного тут бути не може, оскільки ці елементи взаємопов'язані й взаємозалежні – працюю селян створюються умови з метою життєдіяльності, які, у свою чергу, зумовлюють ефективність праці. Адже у часовому вимірі праця й життєдіяльність людини – це нероздільні процеси, що відбуваються одночасно. Опрацювання і реалізація механізму вдосконалення трудових відносин у сфері праці мають спрямовуватися на підвищення продуктивної зайнятості селян, ефективності праці й на цій основі збільшення обсягів виробництва й здешевлення сільськогосподарської продукції [1]

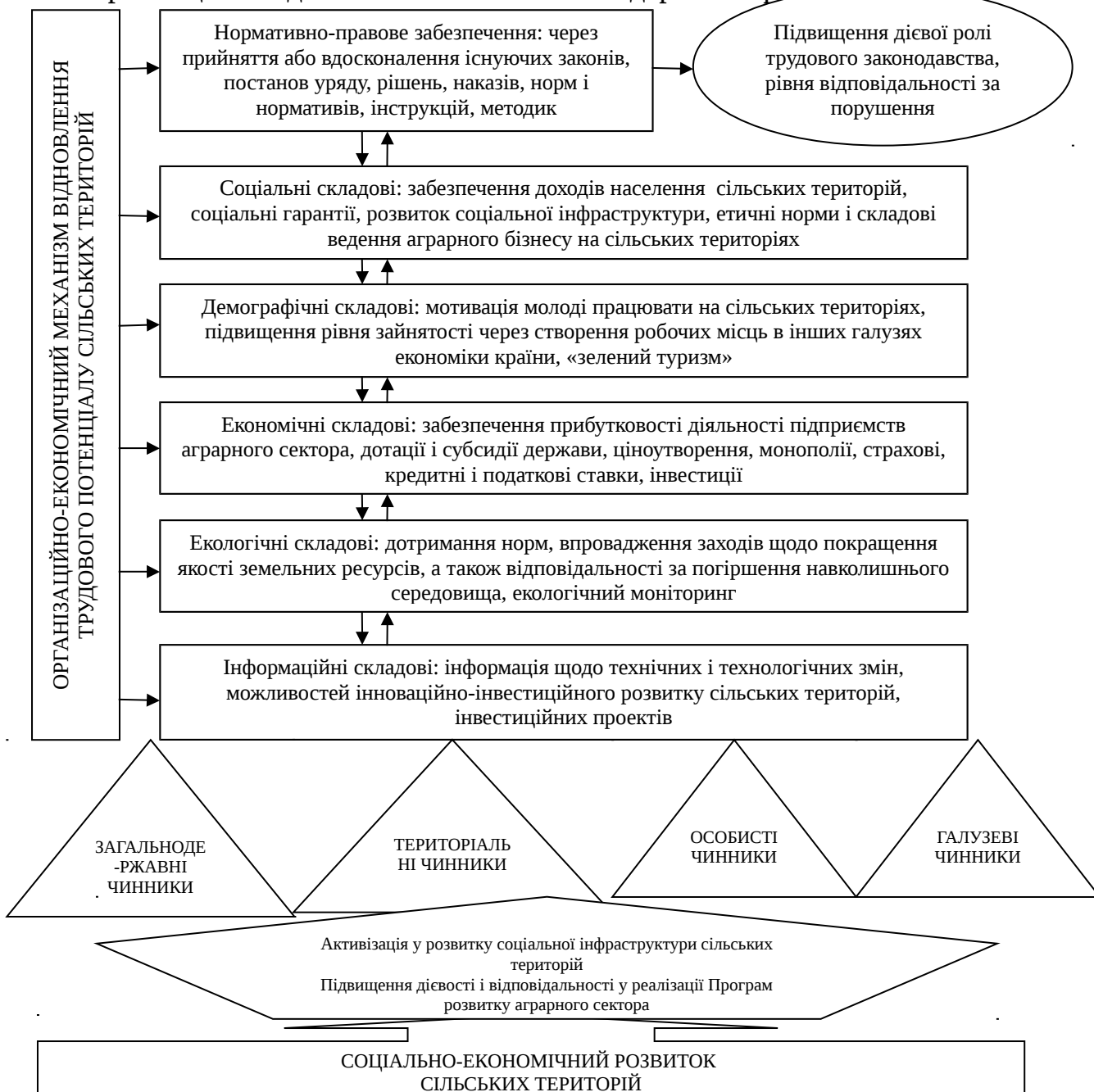

Рисунок 2 — Складові організаційно-економічного механізму відновлення трудового потенціалу сільських територій

Джерело: представлено автором з використанням опрацьованих літературних джерел [3]

На державному рівні розроблено програми, щодо ефективності використання трудових ресурсів сільської місцевості, які на сьогодні не є ефективними оскільки вони не забезпечують створення нових робочих місць, розширення й вдосконалення соціальної інфраструктури сільських територій.

Поєднання зусиль держави й місцевих структур у забезпеченні матеріального добробуту селян й у відновленні соціальної інфраструктури села спрямує підвищенню ефективності використання трудового потенціалу сільських територій. Отже, вважаємо, що досягненню поставленої мети сприятиме використання диференційованого підходу залежно від рівня розвитку регіону, приміської зони або віддаленого поселення.

Важливою передумовою здійснення цих заходів є розробка цільових програм по кожному напрямку, залежно від рівня розвитку того чи іншого чинника, дієвий контроль за їх виконанням на місцевому і державному рівнях. Ці умови забезпечують впровадження програмно-цільового методу розподілу і використанню ресурсів у межах регіону, але важливим залишається контроль з боку державних органів влади за дотриманням соціальної відповідальності сільськогосподарських товаровиробників.

Досліджуючи «Програму сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року» відмітимо, що її розроблено й затверджено з метою забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва і подолання негативних явищ. Таким чином у цій Програмі проблему передбачається розв'язати шляхом створення сприятливих умов для проживання населення на сільських територіях у результаті реалізації відповідних заходів (табл. 1).

Отже, виконання Програми надає можливості забезпечити підвищення рівня зайнятості й збільшення доходів сільського населення. З метою виконання Програми планується витратити близько 300 млрд. гривень, з яких 148 млрд. гривень за рахунок коштів державного бюджету. Але, вважаємо, що всі загальнодержавні заходи не будуть дієвими, якщо бездіяльними і безініціативними залишатимуться виконавці на місцевому рівні, а саме:

жителі сільської місцевості, роботодавці, органи державної влади, місцеві громади, соціальні організації та інші сторони соціального партнерства.

Таблиця 1 Основні аспекти реалізації «Програми сталого розвитку сільських територій на період 2020 року»

Заходи	Удосконалення системи управління	Кошти у реалізації Програми	Очікуваний результат
<p>Впровадження соціальних стандартів і нормативів відповідно до європейських</p> <p>Збільшення розміру заробітної плати до середнього рівня в інших галузях економіки, купівельної спроможності та доходів сільського населення</p> <p>Залучення членів особистих селянських господарств до системи загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування</p> <p>Розвитку об'єктів соціальної інфраструктури</p> <p>Сприяння створенню комунальних підприємств для побутового обслуговування сільського населення та благоустрою сільських населених пунктів</p> <p>Підвищення якості освітніх послуг відповідно до державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти</p> <p>Надання державної підтримки сільськогосподарським дорадчим службам</p> <p>Розвитку фізичної культури і спорту</p> <p>Відновлення та охорони об'єктів історичної, природної та культурної спадщини на сільських територіях</p> <p>Розвитку сільського аграрного туризму, народних промислів, підприємництва тощо</p> <p>Забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки</p>	<p>Створення Національної агенції сталого розвитку сільських територій та її регіональних відділень з наданням їй статусу державної установи</p> <p>Проведення моніторингу заходів із сталого розвитку сільських територій.</p>	<p>Для виконання Програми необхідно близько 300 млрд. гривень, з них за рахунок коштів державного бюджету 148 млрд. гривень</p>	<p>Виконання Програми дасть змогу забезпечити підвищення рівня зайнятості та збільшення доходів сільського населення</p>

Джерело: представлено авторами з використанням [4]

Висновки. Вважаємо, що ефективна реалізація відновлення трудового потенціалу сільських територій можлива за умов підвищення технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов праці й підвищення рівня її охорони, а також, враховуючи специфіку

виробництва підприємств, у сільському господарстві можливе зниження впливу сезонності на рівномірність використання трудових ресурсів.

Отже, питання щодо відновлення трудового потенціалу сільської місцевості і його ефективного використання необхідно вирішувати, враховуючи регіональні особливості сільських територій. Удосконалення регіональної структури сільськогосподарського виробництва і зростання заробітної плати сприятиме стабілізації чисельності працівників сільськогосподарських підприємств, їх оптимізації, заохочення.

З поліпшенням економічної ситуації в країні й задоволення матеріальних потреб зростає роль і значимість соціальних, моральних та інших методів. Оптимальне поєднання і взаємодія різних методів управління, які являються комплексом способів і прийомів впливу на індивідуум у процесі трудової діяльності з метою досягнення цілей організації, має забезпечувати ефективну й високу мотиваційну результативність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України: теорія, методологія, практика / К.І. Якуба. — К. : ННЦ ІАЕ, 2007. — 362 с.
2. Белевят О.А. Теоретичні основи соціально-економічного розвитку сільських територій / О.А. Белевят, Н.В. Бобровська // Науково-виробничий журнал Бізнес-Навігатор. — Херсон, 2011 — № 22. — С. 20 – 24.
3. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : [монографія] / О.М. Вишневська. — Миколаїв, 2011. — 436 с.
4. Програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / Електронний ресурс. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=243284424>.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

В статье обоснованы теоретические аспекты по формированию социально-экономических основ развития сельских территорий. Обоснованы направления демографических изменений на уровне региона. Доказано, что необходимо решение проблем по улучшению уровня и качества жизни людей на селе с целью наращивания трудового потенциала сельских территорий.

Ключевые слова: *сельские территории, трудовой потенциал, демографические изменения, качество жизни, социально-экономическое развитие.*

N.V. Bobrovska

SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF RURAL AREA DEVELOPMENT: THEORETICAL APPROACHES

The article substantiates the theoretical aspects concerning formation of socio-economic principles of development of rural territories. The directions of demographic changes at the regional level are substantiated. It is proved that the necessary solution to the problems of improving the level and quality of life of people in the village with the purpose of increasing the labor potential of rural areas.

Key words: *rural territories, labor potential, demographic changes, quality of life, socio-economic development.*